

Totalförsvars- kunskap

- ett skolmaterial för undervisning
på högskolan och gymnasiet

SVENSKA
LOTTAKÅREN

Vi är alla en del av Sveriges totalförsvaret

Svenska Lottakårens skolmaterial Totalförsvarskunskap, är framtaget tillsammans med Charlotta Turegård Granath, förstelärare i demokrati- och värdegrundsfrågor samt lärare på Stiftelsen Viktor Rydbergs gymnasium och på lärarutbildningen vid Södertörns högskola.

Ambitionen är att ge konkret stöd i undervisningen på gymnasienivå. Materialet ger inom tre teman förslag på färdigpaketerade lektioner som består av faktakunskap, övningar och reflektioner.

Skolmaterialet syftar till att **stärka elevernas kunskap om totalförsvaret** och sin egen roll som totalförsvarspliktig samt vikten av att engagera sig redan idag för att vara förberedd.

En utgångspunkt i materialet är att alla kan göra något för att stärka motståndskraften i vårt samhälle och vi behöver förbereda oss med kunskap i vardagen för att få insikt om att vårt samhälle kan hotas. Har vi insikten kan vi också välja att engagera oss med förhoppningen att vi också vågar agera när något händer.

Vi har uppskattat tidsåtgången för respektive tema till 60 minuter för inledande genomgång samt 60 minuter per lektionsförslag. Materialet är flexibelt och du kan anpassa innehållet och tiden utifrån din situation.

Om QR-koderna!

Boken innehåller flera QR-koder till material du behöver för de olika lektionerna. Scanna QR-koderna med kameran i din mobil så kommer du direkt till materialet. Majoriteten av dessa länkar går till externa sidor som vi inte styr över. Om en länk inte fungerar kan det bero på att dokumentet är flyttat. Prova att söka dokumentets namn i en sökmotor så hamnar du förhoppningsvis rätt. Om du upptäcker någon felaktig länk, mejla oss gärna på info@svenskalottakaren.se, så vi kan uppdatera i materialet.

Totalförsvarskunskap

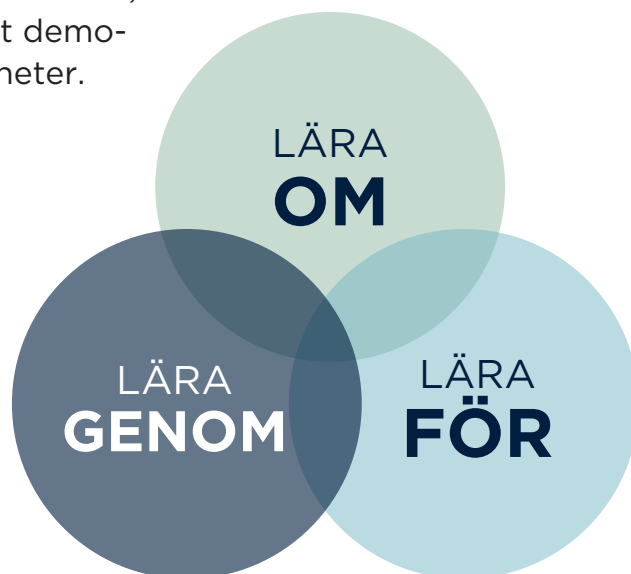
Demokrati – ett gemensamt uppdrag

Den svenska skolan är en samhällsviktig verksamhet* och är en del av Sveriges civila försvar. Skolan har till uppgift att förbereda elever för ett framtida liv som aktiva samhällsmedborgare. Skollagen slår fast att utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingarna som det svenska samhället vilar på.

Att leva i en demokrati kan förklaras med att vi lever i ett samhälle som har gemensamma spelregler. Vi behöver inte hålla med varandra, vi har rätt att tycka olika, men genom att agera demokratiskt hittar vi vägar framåt för att lösa gemensamma frågor och utmaningar.

Undervisningen i ämnet samhällskunskap ska ge eleverna förutsättningar att utveckla kunskaper om samhällets organisation och institutioner, beslutsprocesser på olika nivåer samt demokratiska värden och mänskliga rättigheter.

Skolans demokratiuppdrag kan förklaras med de tre orden *om*, *genom* och *för*.
Faktakunskaper *om* demokrati och mänskliga rättigheter, *genom* demokratiska arbetsformer *för* att kunna agera som en demokratisk medborgare.

*Samhällsviktig verksamhet

Verksamheter, tjänster och infrastruktur som tillgodoser samhällets grundläggande behov. Exempelvis förskola och skola, finanser, information, hälsa, vård och omsorg, ordning och säkerhet samt räddningstjänst. Vid kris och höjd beredskap bidrar förskola och skola till att upprätthålla nödvändiga samhällsfunktioner. Exempel på nödvändiga funktioner är utbildning för barn och unga samt tillsyn av barn till vårdnadshavare som arbetar i annan samhällsviktig verksamhet. Enligt Skolverket ska skolor och förskolor ha planer för hur verksamheten ska bedrivas under höjd beredskap. Detta inkluderar att säkerställa att utbildningen fortsätter i den mån det är möjligt.

Sveriges nationella säkerhetsstrategi

I juli 2024 presenterade regeringen Sveriges nationella säkerhetsstrategi. Detta är ett ramverk som fastställer Sveriges säkerhetspolitiska intressen och prioriteringar. Strategin ska sträcka sig fram till 2030 och syftar till att stärka Sveriges förmåga att hantera olika former av hot.

Den nationella strategin har som högsta prioritet att värna Sveriges nationella säkerhet. Strategin har tre fokusområden:

1. Försvar mot yttre hot och aggressioner.

De yttre hoten handlar om att stärka Sveriges militära och civila försvar.

2. Skydd av öppenhet, demokrati och sammanhållning.

Skyddet handlar om att bevara och främja demokratiska värderingar. Här ingår att upprätthålla rättsstatens principer och betydelsen av att skapa social sammanhållning i landet.

3. Ett motstånds- och konkurrenskraftigt Sverige.

Denna del av strategin handlar om att öka samhällets resiliens, alltså förmåga att ta sig an olika förändringar, för att kunna hantera olika former av kriser och säkerhetshot.

Som en del av Sveriges civila försvar är skolan en plats för genomförande av den nationella säkerhetsstrategin. En åtgärd som vidtagits är införandet av nya skrivelser i skolans läroplaner. Kunskapen om Nato och totalförsvar ska höjas.

Länk till Sveriges nationella säkerhetsstrategi

Skola, totalförsvaret och Nato

Från 1 oktober 2022 är Skolverket en beredskapsmyndighet med ansvar att stödja utvecklingen av den civila beredskapen i skolan. Från höstterminen 2025 undervisas Sveriges gymnasieelever om totalförsvaret och Nato inom ämnet samhällskunskap enligt nya skrivelser i läroplanen.

Centralt innehåll

Inflytande och beslutsfattande

- Demokrati som samhällsidé, demokratibärande samhällsinstitutioner samt deras skydd i relation till auktoritära och totalitära styrelseskick. Sveriges totalförsvaret.
- Folkrettens samt utrikes- och säkerhetspolitikens roll för mellanstatliga förbindelser, däribland Natos roll.

Samhällsvetenskapliga perspektiv och arbetsmetoder

- För innehållet relevanta metoder för att söka, bearbeta, tolka, värdera och kritiskt granska information från olika källor och medier i digital och annan form i arbetet med komplexa samhällsfrågor. Källkritik och källtillit i samhällsvetenskapligt arbete.

Undervisningen i ämnet samhällskunskap har som syfte att eleverna utvecklar, breddar och fördjupar sina kunskaper om samhällsfrågor, vilket ska ge möjligheter till ett aktivt, ansvarstagande och meningsfullt deltagande i samhället. Elevernas förståelse för Sveriges säkerhetspolitik och landets roll inom internationella samarbeten behöver stärkas. Totalförsvaret och Nato är centrala för Sveriges säkerhet.

Att undervisa om totalförsvaret och beredskap i skolan innebär att integrera kunskap om Sveriges försvar och samhällets krisberedskap i undervisningen. De nya skrivelserna är ett led i Sveriges nationella säkerhetsstrategi om att stärka det civila försvaret.

Idag handlar säkerhet och Sveriges försvar inte enbart om att kunna möta militära hot från en främmande makt. Hoten mot Sverige och oss som lever här har kommit att bli mer komplexa. I och med digitalisering och informationsteknologins snabba utveckling kan även hot från påverkansoperationer och cyberattacker påverka Sveriges trovärdighet, opinionsbildning, fria medier och vår förmåga att ta egna politiska beslut.

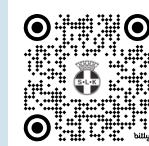
Svenska Lottakårens utbildningsmaterial syftar till att bidra till ökad kunskap utifrån tre teman.

1. Totalförsvaret
2. Nato
3. Desinformation, källkritik och medie- och informationskunnighet, MIK

Genom att integrera ovanstående teman i undervisningen bidrar skolan till att öka elevernas kunskap och medvetenhet om totalförsvaret samt elevernas egen roll i samhällets beredskap. En nations säkerhet kan hotas av informationspåverkan, desinformation och falska nyheter. Utbildning och kunskapshöjande insatser bidrar till att öka samhällets motståndskraft. I utbildningsmaterialet finns därför information och undervisningsexempel om informationspåverkan, desinformation, grundläggande hemberedskap och exempel på hur falska nyheter kan påverka opinionen. Materialet innehåller även information om myndigheter och källor som är trovärdiga i krissituationer.

Sveriges regering

Försvarsmakten

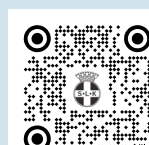
Skolverket

Myndigheten för
psykologiskt försvar

Myndigheten för
civilt försvar

Mediemyndigheten

Nato

Totalförsvär

Totalförsvaret

Uppskattad tidsåtgång

60 minuter genomgång av Totalförsvaret.
60 minuter per lektionsförslag.

Centralt innehåll

Inflytande och beslutsfattande

- Demokrati som samhällsidé, demokrati-bärande samhällsinstitutioner samt deras skydd i relation till auktoritära och totalitära styrelseskick. Sveriges totalförsvaret.

Totalförsvaret är Sveriges samlade förmåga för att försvara vårt land, människors liv och hälsa, samhällets funktioner, demokratin och mänskliga rättigheter. Totalförsvaret består av militärt försvar och civilt försvar. Med ett mer osäkert säkerhetspolitiskt läge i Sveriges närområde tog regeringen 2015 beslutet att återuppta en sammanhängande planering av Sveriges totalförsvaret. Omvärldsläget gjorde också att regeringen 2017 valde att återinföra den allmänna värnplikten som varit vilande sedan 2010. Värnplikten är könsneutral och tjejer och killar kallas till mönstring på lika villkor det år de fyller 18 år.

Militärt försvar:

består av Försvarsmakten med stridskrafterna armén som strider på land, flygvapnet som ansvarar för att försvara luftrummet, marinen som försvarar till sjöss och utmed Sveriges kuster samt hemvärnet som förutom att vara ett krigsförband stödjer samhället vid kriser. Försvarsmakten har som huvuduppgift att försvara Sverige mot ett väpnat angrepp. Här ingår internationella samarbeten, exempelvis inom Nato.

Civilt försvar:

är de delar av försvaret som inte är militärt. Det civila försvaret omfattar hela samhället, där många aktörer måste samverka, till exempel statliga myndigheter, kommuner, länsstyrelser, regioner, företag, arbetsmarknadsorganisationer, frivilliga försvarsorganisationer och andra civilsamhällesorganisationer och trossamfund samt privat sektor som elbolag och livsmedelsföretag. Skolan är en del av Sveriges civila försvar. Det civila försvaret ska bygga upp samhällets motståndskraft, skydda invånarna vid krig och se till så att samhället fungerar. Det vi tar för givet till vardags måste även fungera i kris eller i krig, med till exempel värme, vatten, drivmedel, elförsörjning med mera.

Totalförsvaret har som samlad uppgift att skydda landet vid yttre hot, säkerställa att det finns mat, vatten, el och sjukvård när det är krig samt ge information till befolkningen. Att värna Sveriges gemensamma säkerhet, frihet och självständighet är ett ansvar för hela samhället. Ytterst kräver det en personlig insats och engagemang av oss alla. För att samhället ska klara detta behöver befolkningen och verksamheter förberedas. De värden som ska skyddas är alltså fred, frihet, demokrati och ytterst vår självständighet. I slutändan handlar totalförsvaret om att försvara dessa värden, för det är värden vi inte kan ta förgivna.

”Det övergripande målet för totalförsvaret ska vara att ha förmåga att försvara Sverige mot väpnat angrepp och värna vår säkerhet, frihet, självständighet och handlingsfrihet. Verksamhet inom totalförsvaret ska kunna bedrivas enskilt och tillsammans med andra, inom och utom landet.”

Riksdag och regering har ett övergripande mål för totalförsvaret

Vad är totalförsvarsplikt?

En viktig förutsättning för att totalförsvaret ska fungera är totalförsvarsplikten. Alla som bor i Sverige har plikter, det vill säga skyldigheter som medborgarna måste genomföra och följa vare sig de vill eller inte. Det är till exempel skatteplikt, skolplikt och totalförsvarsplikt. Skolplikt innebär att du måste gå i grundskolan. Om du arbetar måste du betala skatt för att finansiera gemensamma kostnader i samhället. Från det år du fyller 16 år fram till det år du fyller 70 är du totalförsvarspliktig. Det innebär att du, som enskild individ, är en del av Sveriges försvar.

Totalförsvarsplikten har tre olika typer av plikter;

- värnplikt
- civilplikt
- allmän tjänsteplikt

Värnplikt	Civilplikt	Allmän tjänsteplikt
<p>Värnplikten har krav på svenskt medborgarskap och innebär att de som är militärer försvarar Sverige. Efter att ha gått igenom grundutbildningen får militärer en befattning inom Försvarsmakten och blir krigsplacerade och ska tjänstgöra i sin befattning i händelse av krig.</p> <p>Det är som totalförsvarspliktiga ungdomar fyller 18 år skickar Plikt- och prövningsverket ett mönstringsunderlag. Sedan kallas ungdomarna till mönstring, de bäst lämpade för olika uppdrag skrivs in till grundutbildning.</p> 	<p>Civilplikten har krav på svenskt medborgarskap och är en civil motsvarighet till värnplikten. Civilplikten innebär arbete inom verksamheter som i första hand bidrar till det civila försvaret. Det kan vara barnomsorg, sjukvård eller räddningstjänst. Civilplikten innebär att personer blir krigsplacerade och ska tjänstgöra i sin befattning om det blir krig.</p> <p>Foto: Myndigheten för civilt försvar</p>	<p>Om en person inte är värnpliktig eller har civilplikt omfattas personen av den allmänna tjänsteplikten. Denna gäller vid höjd beredskap. Den allmänna tjänsteplikten betyder att personen är kvar i den anställning som hen har, alternativt utför ett arbete som personen har anvisats till av Arbetsförmedlingen. Det kan handla om att dela ut filter och vatten eller ta hand om barn. Ett sätt att bidra till totalförsvaret redan idag är att engagera sig i någon av de 18 frivilliga försvarsorganisationerna, som rekryterar och utbildar förstärkningspersonal inom en lång rad befattningar till både det militära och det civila försvaret.</p> <p>Foto: Myndigheten för civilt försvar</p>

Höjd beredskap

Sveriges totalförsvaret ska skydda och försvara vårt lands fred och frihet och rätten att leva som vi själva väljer. I samhället finns grundläggande värden som demokrati, mänskliga rättigheter och rättssäkerhet. För att kunna upprätthålla dessa värden och samhällets funktionalitet behöver vi, allihop, efter förmåga göra insatser.

Om det är fara för krig, eller krig behöver samhället ställa om till krigsförhållanden. Det civila och militära försvaret måste samverka för att skapa den största möjliga försvarseffekten.

Om det råder höjd beredskap ska verksamheter och organisationer fortsätta sitt vanliga arbete så långt som möjligt. En person som är anställd kan bli krigsplacerad. Om regeringen beslutar om höjd beredskap och bestämmer att det ska råda allmän tjänsteplikt startar skyldigheten att tjänstgöra för befolkningen. I anställningsavtal ska det framgå om en person är krigsplacerad. Alla organisationer har ett ansvar att meddela sina anställda detta.

Höjd beredskap är ett samlingsnamn för två olika nivåer, en lägre nivå skärpt beredskap och en högre nivå högsta beredskap.

Skärpt beredskap:

Vid skärpt beredskap ska all verksamhet i samhället fortsätta fungera som vanligt. Regeringen kan besluta om skärpt beredskap om det exempelvis är krisfara eller krig i Sveriges närområde. I ett skärpt beredskapsläge ska samhället ställa om för att möta totalförsvarets behov.

Högsta beredskap:

Om Sverige hamnar i krig kommer den högsta beredskapen att råda. Regeringen kan också besluta om högsta beredskap om det råder krigsfara. Vid högsta beredskap ska olika myndigheter och kommuner organisera för krig. Allmän tjänsteplikt aktiveras om regeringen beslutar det.

Information om höjd beredskap ges via radio och tv. Sveriges Radio P4 är beredskapskanal. Det är på denna radiostation som allmänheten får information vid kriser och beredskap.

Vid höjd beredskap har regeringen rätt att fatta beslut och agera enligt andra lagar än de som råder i fredstid. Om totalförsvaret behöver byggnader, fordon eller maskiner kan dessa beslagtas, även om det är privat egendom. Kommuner och myndigheter måste anpassa all verksamhet och organisation för de krav och behov som totalförsvaret har.

DISKUTERA

- Varför har Sverige ett försvar?
- Vad består det civila och militära försvaret av?
- Vad innebär totalförsvarsplikt, vilka delar består den av och vem gäller den för?
- Vilken skulle din roll i totalförsvaret vara utifrån den ålder och studie-/arbetsituation du befinner dig i?
- Vad innebär höjd beredskap och vem fattar beslut om det?
- På vilket sätt kan höjd beredskap påverka dig?

LEKTIONSFÖRSLAG

1. Demokratiska principer utmanas

I samhället finns flera grundläggande demokratiska principer, alltså värderingar och regler som utgör grunden för landets demokratiska system. Principerna säkerställer att Sverige är en demokratisk stat där medborgarna har inflytande och skyddas av lagarna.

- a) **Folkstyre:** All offentlig makt utgår från folket. Det innebär att medborgarna har rätt att välja sina representanter genom fria och rättvisa val.
- b) **Rättssäkerhet:** Alla medborgare är lika inför lagen och har rätt till rättvis behandling i domstol. Ingen får fängslas utan rättslig grund, och beslut ska fattas i enlighet med lagarna.
- c) **Yttrandefrihet och informationsfrihet:** Medborgarna har rätt att uttrycka sina åsikter offentligt utan rädsla för repressalier, alltså hämndaktioner. Det innebär också rätt att ta del av allmänna handlingar och information från myndigheter.
- d) **Mänskliga rättigheter:** Grundläggande rättigheter som exempelvis yttrandefrihet, religionsfrihet, och skydd mot diskriminering ska respekteras för alla individer.
- e) **Föreningsfrihet:** Medborgarna har rätt att fritt organisera sig i föreningar och andra grupper, till exempel politiska partier, fackföreningar eller civilsamhällesorganisationer.
- f) **Rätt att delta i allmänna val:** Alla svenska medborgare över 18 år har rätt att rösta i allmänna val och att kandidera till valda församlingar som riksdag, kommun- och regionfullmäktige.

RESONERA

Resonera utifrån ett individ- och samhällsperspektiv hur de demokratiska principerna skulle förändras vid kris eller krigsfara.

Exempel på scenario: cyberangrepp, pandemi, översvämningar, krig.

Använd några av följande begrepp i resonemangen.

- Yttrandefrihet
- Frihet
- Diskriminering
- Information
- Rättigheter
- Säkerhet
- Folkstyre
- Skydd
- Likhet inför lagen
- Mänskliga rättigheter
- Skyldigheter
- Hot
- Makt
- Tryckfrihet
- Polarisering

Foto: Myndigheten för civilt försvar

2. Om krisen eller kriget kommer

Använd broschyren "Om krisen eller kriget kommer" från Myndigheten för civilt försvar.

Dela in elever i grupper. Varje grupp får en broschyr samt ett blädderblad/större pappersark. Eleverna kan även söka information på internet, men behöver då vara noggranna med att använda tillförlitliga källor.

Hitta lösningar på hur ni skulle kunna förbereda er för följande situationer:

- Kollektivtrafiken har slutat gå
- Det kommer inget vatten i kranen
- Mobilnätet har gått ner
- Det går inte att tanka
- Betalkort fungerar inte
- Kylskåpet fungerar inte

Grupperna presenterar sina lösningar för varandra.

3. Lagar i krig

Det finns speciella lagar i krig. Alla länder i världen har gått med på att följa dessa. I alla väpnade konflikter gäller den internationella humanitära rätten, det är en del av folkrätten. Folkrätten är regler som styr relationer mellan stater och länder. Reglerna för krig finns samlade i Genevekonventionen.

Konvention = överenskommelse

I Genevekonventionen finns skydd för sjukvårdspersonal, bestämmelser om att hjälpsändningar och mediciner ska komma fram utan att bli attackerade samt att civilbefolkningen ska få mat, vatten och kläder.

Följande bestämmelser finns:

- civilbefolkningen får inte attackeras
- civila byggnader får inte attackeras (skolor, sjukhus, bostäder)
- krigsfångar får inte behandlas dåligt. Fången ska erbjudas mat, vatten och resa hem när kriget är över.

Om ett land eller person bryter mot den internationella rätten kan det väckas åtal på grund av krigsbrott. Det finns internationella domstolar, exempelvis Internationella brottsmålsdomstolen i Haag. Tanken med lagar i krig är att begränsa lidandet så gott det går. Reglerna gäller för alla inblandade.

I FN-stadgan står att stater inte får använda våld eller ens hota en annan stat. Det är regel nummer 1. Om ett land utsätts för angrepp har det landet rätt att försvara sig.

DISKUTERA

- Vad skulle hända om alla länder följde regel 1 i FN-stadgan?
- Det kan ske brott mot krigets lagar. På vilket sätt strider bilden nedan mot internationell rätt?

Lekplats och ett lägenhetshus bombat i Borodyanka, Kyiv oblast, Ukraina, maj 2022.
Fotograf: Dmytro Falkovskyi

4. Adolf Eichmann – en av Förintelsens arkitekter

Adolf Eichmann föddes 1906 i Tyskland och arbetade för SS, Schutzstaffel, vilket är nazistpartiets paramilitära styrka.

Paramilitär = En grupp eller organisation som liknar en militär styrka. De kan vara helt oberoende eller stödda av staten, de har ofta en militär struktur och brukar inte vara underställda en regering. SS fungerade som en statlig säkerhetsstyrka med ansvar för att utföra brutala aktiviteter under Förintelsen.

Eichmann organiserade och genomförde massdeportationer av judar från hela Europa till koncentrations- och dödsläger under andra världskriget. När kriget var över flydde Eichmann för att undvika straff och rättegångar. Eichmann levde under falskt namn i många år i Argentina.

År 1960 blev Eichmann fångad av Mossad, vilket är den israeliska säkerhetstjänsten. Eichmann ställdes inför rätta för krigsbrott och brott mot mänskligheten. Under rättegången hävdade Eichmann att han endast följde order, bevisen mot honom var dock omfattande. Eichmann var inte endast en utförare av en order, han var en av nyckelpersonerna, arkitekten, bakom det systematiska dödandet.

Eichmann dömdes till döden genom hängning. Rättegången fick stor uppmärksamhet världen över. Rättegången handlade om personlig skuld, moral och ansvar när det gäller folkmord och krigsbrott.

UNDERSÖK

Ta fram information om Adolf Eichmann, hans liv, flykt och tillfångatagande.

- Vad var Nürnbergrättegångarna?
- Tillfångatagandet av Adolf Eichmann fick stor internationell uppståndelse, vilka var orsakerna till detta?
- Vilka krigsbrott hade Eichmann gjort sig skyldig till?

TIPS!

P3 Historia har gjort en poddserie i tre delar, Jakten på nazibödeln Adolf Eichmann

SO-rummet, Adolf Eichmann ställdes inför krigsbrott och dömdes till döden.

5. Larm och signaler

Vid allvarliga händelser, kris, krigsfara och krig kan varningar utfärdas med hjälp av utomhuslarm.

Viktigt meddelande till allmänheten (VMA)

används vid gasutsläpp, bränder med explosionsrisk och störningar i viktiga samhällsfunktioner. Information om en händelse av detta slag skickas ut via radio (Sveriges Radio P4, tv, sms och utomhusvarningssystem som Hesa Fredrik.) Om du hör ett larm ska du lyssna på radion, gå inomhus, stänga dörrar, fönster och ventilation.

Utomhusvarningssystemet Hesa Fredrik

testas den första helgfria måndagen i mars, juni, september och december kl. 15:00. Det pågår en signal i 7 sekunder, sedan är det paus i 14 sekunder. Detta upprepas under två minuters tid. Om en fara är över ljuder en 30–40 sekunders lång signal.

Ytterligare larm är flyglarm och beredskapslarm. Flyglarm används om det är fara för flygangrepp. Då kommer en kortare signal ljuda med ljudstötter under en minut.

Beredskapslarmet kan utfärdas om det sker ett allvarligt hot eller krig. Signalen som låter då sker under 30 sekunder, 15 sekunders paus, upprepning sker under 5 minuter.

I samtliga fall är det viktigt att lyssna på Sveriges Radio P4 för att få information.

DISKUTERA

- Vilka larm och signaler har du hört den senaste veckan?
- Varför är det viktigt att känna till olika typer av larm?

UNDERSÖK

- Nästa gång du hör VMA-signalen, notera vart du befinner dig. Finns det något skyddsrum i närheten? Studera skyddsrumskartan för att få information.

Foto: Myndigheten för civilt försvar

6. Skyddsrum

Ett skyddsrum är ett särskilt konstruerat utrymme som är avsett för att skydda befolkningen i en krigssituation. Det finns drygt 65 000 skyddsrum i Sverige och de rymmer ungefär 7 miljoner människor. På skyddsrumskartan kan du se vart någonstans dessa ligger. Skyddsrummen kan skydda mot bland annat strålning och tryckvågor.

Husdjur får inte tas med i ett skyddsrum. Utrymmet är begränsat och rummen är till för människor. Dessutom kan det finnas personer som har allergier mot exempelvis päls. De skyddsrum som finns är ojämnt fördelade över landet. I städer finns flera skyddsrum, men det finns områden som saknar skyddsrum eller har väldigt få.

Skyddsrum i Sverige regleras av Lag (2006:545) om skyddsrum och föreskrifter från Myndigheten för civilt försvar.

Enligt lag ska;

- skyddsrum finnas och underhållas.
- fastighetsägaren ansvara för att underhålla skyddsrummet i fredstid. Rummet behöver snabbt kunna tas i bruk om detta behövs.

- skyddsrummen vara byggda i material som tål splitter från explosioner och tryckvågor.
- fastighetsägaren i ordningsställa skyddsrummet inom 48 timmar vid ett skarpt läge.
- det finnas el- och vattensystem för att kunna klara en längre vistelse.
- det finnas ingång och nödutgång som måste kunna öppnas även om byggnaden utanför blir skadad.

DISKUTERA

- Vilka bestämmelser gäller i ett skyddsrum?
- Vem ansvarar för skyddsrum?
- Vad gäller för djur, får de följa med till skyddsrum?
- Vart någonstans ligger ditt närmsta skyddsrum när du är hemma eller i skolan?

UNDERSÖK

Använd skyddsrumskartan och lokalisera skyddsrum i närheten av där du bor.

- Hur ser tillgången till skyddsrum ut runt om i landet?
- Vilken betydelse har tillgången till skyddsrum i dagens samhälle?

Foto: Gamma-Man

Här hittar du en karta till alla skyddsrum i Sverige.

7. Krislåda – en viktig del av din hemberedskap

Familjer är en del av det civila försvaret. Alla har ansvar för att förbereda sig. Det handlar om att ha tillgång till mat, värme och kommunikationsteknik som exempelvis en radio, samt laddningsmöjligheter för mobiltelefon, även om det inte finns tillgång till elektricitet. En krislåda är en låda med nödvändiga förnödenheter som är viktiga att ha när det sker en kris- eller nödsituation som exempelvis strömavbrott eller större kris i samhället. I en sådan situation kan det ta tid innan hjälp och resurser från samhället finns tillgängliga eller når fram, därför är det viktigt att kunna klara sig. Innehållet i lådan syftar till att motsvara det som behövs för att klara sig under en period, om det exempelvis inte är möjligt att få tillgång till vatten, el eller värme. En välfylld krislåda ger självförsörjning och kan på så sätt skapa trygghet och möjlighet att hjälpa andra.

Exempel på viktiga saker i en krislåda:

- Mat för 3–7 dagar. (Bars, konserver, torkad mat)
- Vatten för minst 3 dagar. (3–5 liter per person och dag)
- Nödvändiga dokument (bankinformation, ID-handlingar)
- Radio med batterier, alternativt vevradio, vilka fungerar vid strömavbrott (Sveriges Radio P4 är beredskapskanal och ger viktig information)
- Första hjälpen-kit
- Ficklampa
- Mediciner
- Filtar och varma kläder
- Hygienartiklar (toalettpapper, tvål, handsprit, tandkräm)
- Multiverktyg
- Kontanter

DISKUTERA

- Vad menas med hemberedskap?
- Vilken betydelse har det för totalförsvaret om enskilda personer och familjer har beredskap för kris?
- Vilka utmaningar och problem kan uppstå om allmänheten saknar hemberedskap?
- Vad kan enskilda personer göra för att minska sin sårbarhet?

SKAPA EN LISTA

Dela in eleverna i mindre grupper. Varje grupp skapar en lista över vilka saker som de anser bör finnas med i en krislåda. Grupperna visar sina listor för varandra.

REFLEKTERA

Reflektera över och skriv ner dina svar på följande frågor. Diskutera sedan dina svar med en klasskompis.

- Om tillgång till butiker och elektricitet försvann under en veckas tid. Vad skulle du behöva i en krislåda för att klara en sådan situation?
- Vilka saker har du hemma idag som är bra att ha i en krislåda?
- En stark hemberedskap spelar roll för ett starkt totalförsvaret. Håller du med eller inte? Motivera ditt svar.

CHECKLISTA – TESTA DIG SJÄLV!

- Jag känner till viktiga larm och signaler.
- Jag känner till vart mitt närmsta skyddsrum ligger.
- Jag vet vilken radiokanal som är Sveriges beredskapskanal.
- Jag vet vad hemberedskap innebär!
- Hur påverkar ett starkt totalförsvaret vår beredskap och motståndskraft?
- Vad är mitt ansvar i totalförsvaret?
- Hur skulle jag/min familj klara sig om till exempel strömmen slogs ut en längre tid?
- Hur kan individer förbereda sig för krissituationer?

Nato

Nato – en för alla, alla för en

Uppskattad tidsåtgång

60 minuter genomgång av Nato – en för alla, alla för en.

60 minuter per lektionsförslag.

Vad är Nato?

Nato står för North Atlantic Treaty Organization och är en militär försvarsallians mellan olika länder. Nato bildades 1949, några år efter andra världskrigets avslut. Vid den här tiden hade två block bildats i Europa, Nato och Warszawapakten, väst och öst. Warszawapakten var en försvarsallians mellan Sovjetunionen och flera av dess grannländer.

Till en början bestod Nato av USA, Kanada och tio europeiska stater. Idag finns det 32 medlemsländer. Den främsta anledningen till att samarbetet startade var för att flera länder gemensamt skulle kunna möta hotet från Sovjetunionen. År 1991 löstes Warszawapakten upp. Kvar blev Ryssland och flera självständiga stater. Nato fanns fortfarande kvar.

Medlemmarna i Nato delar värderingar om individuell frihet, mänskliga rättigheter och demokrati i en rättsstat. Nato:s grundtanke är att undvika att gå in militärt vid konflikter. Ambitionen är att försöka förhindra krig.

Nato:s arbete syftar till att försvara medlemsländer från yttre hot och stärka stabiliteten och säkerheten i världen genom internationella insatser. Nato samarbetar inom cyberförsvar, underrättelseverksamhet och hybridkrigföring.

Vad innebär det att vara med i Nato?

Nato har ingen egen militärstyrka. Alla medlemsländer ska ha en egen stark militärorganisation och samarbetet bygger på att alla medlemmar bidrar med militära resurser till en gemensam försvarspott. Det kostar att vara med i Nato, men inte i en direkt medlemsavgift. Natos uttalade mål eller krav är istället att länderna ska satsa ett antal procent av sin bruttonationalprodukt, BNP*, på försvaret. Detta krav möjliggör för medlemmarna att bidra till försvaret av alla medlemmar.

I Nato bestämmer inget land över något annat land. Medlemmarna bestämmer reglerna tillsammans. Om Nato ska gå in i en konflikt beslutas detta av medlemsländerna gemensamt. Länderna har varsin representant som röstar om säkerhetspolitiska frågor. Varje enskilt land har dock det sista ordet när det gäller hur stora militära enheter som Nato får använda från det landet.

Nato bygger på en överenskommelse med 14 regler, artiklar. De viktigaste är artikel 1, 3 och 5.

Artikel 1.

Nato arbetar för att bevara freden och önskar lösa konflikter på ett fredligt sätt. Personlig frihet, demokrati och mänskliga rättigheter är exempel på gemensamma värderingar som Nato önskar främja.

Artikel 3.

Natos länder ska själva ha ett starkt försvar för att kunna försvara sig och bidra till Natos gemensamma försvar. För Sveriges del innebär detta att totalförsvaret behöver vara starkt och samhället behöver kunna klara påfrestningar och kriser eller krig.

Artikel 5.

En för alla, alla för en innebär att om ett medlemsland attackeras så är det en attack på samtliga länder.

DISKUTERA

- Vilka yttre gränser finns för Sveriges försvar?
- Vad innebär artikel 1, 3 och 5 för Sverige?

**BNP = Är ett mått på ett lands samlade ekonomiska styrka. Sammanlagda värdet på alla varor och tjänster som produceras i ett land under ett års tid.*

LEKTIONSFÖRSLAG

1. Nato-medlemskap som långsiktig säkerhetsstrategi

När Sverige blev medlem i Nato sågs detta som en långsiktig strategi för Sveriges säkerhet. Samtidigt hade Sverige varit alliansfritt i över 200 år och under denna tid har Sverige hållit sig utanför krig. Har Sverige stärkt eller försvagat säkerheten i och med Nato-medlemskapet?

Skriv en argumenterande text där du kan ha med någon eller några av följande punkter:

- Ökad avskräckning – en attack på Sverige blir en attack på hela Nato.
- Sverige får inflytande i beslutsfattandet inom Nato.
- Sverige stärker sin röst i den internationella säkerhetspolitiken.
- Sverige har tagit ställning för en allians och har i och med detta skaffat sig fiender.

2. Sverige i Nato

Efter drygt 200 år av alliansfrihet ansökte Sverige 2022 om att bli medlem i Nato. Under 1600–1700-talet, Stormaktstiden, var Sverige med i flera krig, men år 1818 bestämde Sveriges dåvarande kung, Karl XIV Johan, att Sverige ska vara alliansfritt och försöka undvika att hamna i krig. Åren före och under Stormaktstiden hade Sverige förlorat stora resurser, både ekonomiskt och i människoliv. En viktig del av Sveriges politik under 1900-talet, och under de båda världskrigen, har varit neutraliteten. Den politiska parollen var att Sverige inte skulle välja sida i konflikter och krig. Efter Kalla krigets slut, i början av 1990-talet, mjuknade Sveriges allianspolitik upp. 1995 blev Sverige medlem i EU. Sverige har även haft olika militära samarbeten med Finland och Nato.

Med anledning av ett mer osäkert omvärldsläge, krig och oroligheter i närområdet samt Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina svängde opinionen. Både politiker och befolkningen ändrade uppfattning om medlemskap, från motstånd till att vilja gå med i alliansen.

Det var inte en ensidig önskan från Sveriges sida att bli medlem i Nato. Utan Nato såg även Sverige som en viktig medlem i alliansen. Sverige har ett starkt flygvapen och försvarsindustri och har därför mycket att bidra med in i försvarssamarbetet. Sverige har även ett viktigt geografiskt läge med en lång kustremsa mot Östersjön och en strategiskt placerad ö, Gotland. Sveriges resurser och läge är därför strategiskt viktiga områden för Natos försvar i norra Europa.

Det finns flera orsaker till Sveriges önskan om medlemskap i Nato.

1. *Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina (24 februari 2022)* Invasionen visade att Ryssland var berett att använda militär makt mot sina grannländer, trots internationell rätt och avtal. Detta förändrade Sveriges säkerhetspolitiska läge och skapade en känsla av ökad osäkerhet i Europa.
2. *Det kollektiva försvaret*
Nato:s kollektiva försvar (Artikel 5) skulle ge Sverige säkerhetsgarantier som Sverige saknade som alliansfria. Östersjöområdet har blivit en strategiskt viktig plats i säkerhetspolitiken.
3. *Finlands beslut att ansöka om medlemskap*
Finland, som länge haft en liknande säkerhetspolitik som Sverige, ansökte om Nato-medlemskap samtidigt.
 - Sverige och Finland har haft ett nära militärt samarbete.
 - Om Finland blev Nato-medlem men inte Sverige, skulle Sverige hamna i ett säkerhetspolitiskt tomrum.
 - Ett enat nordiskt försvar inom Nato skulle stärka säkerheten i hela regionen.

I och med Nato-medlemskapet är vi nu en del av Natos gemensamma försvar. Medlemskapet kan öka riskerna för att Sverige dras in i konflikter och krig, samtidigt får vi skydd av de andra Nato-länderna. Det innebär att om vi hamnar i krig kan vi få hjälp från 31 olika länder. Sverige har också skyldighet att stödja andra Natoländer om de utsätts för attack. Varje land kan själv bestämma hur det ska hjälpa till om en av Natos medlemmar attackeras.

DISKUTERA

- Hade Sverige kunnat förbli alliansfritt?
- Vad innebär Nato-medlemskapet för Sverige?
- Finns det några risker med medlemskapet?

3. Orsaker till Sveriges Nato-medlemskap

Förklara orsakerna till att Sverige ansökte om Nato-medlemskap. Till din hjälp har du följande argument och begrepp:

- För ökad säkerhet.
- För ökad säkerhet geopolitiskt, alltså geografiskt i området runt Sverige.
- Få mer militära resurser.
- Oro för att Sverige ska attackeras.
- Förändrad svensk opinion och politisk enighet, befolkningen och politikerna ville gå med!

REFLEKTION

Varför tror du att den svenska opinionen svängde från motstånd till medlemskap och att en stor del av befolkningen blev mer positiva till Nato?

4. Undersök Nato utifrån ett tema

Dela in klassen i mindre grupper. Varje grupp undersöker och diskuterar varsitt tema.

- Vad innebär medlemskapet i Nato för Sverige? Vad kan ses som fördelar och vad kan ses som nackdelar? (Exempelvis kan det ses som positivt att få hjälp från andra länder, men det kan ses som negativt att Sveriges försvarsområde blivit större.)
- Hur bidrar och påverkas Sverige av Nato-medlemskapet? Vad innebär medlemskapet för enskilda individer, för Sverige och omvärlden?
- Jämför hur Sveriges totalförsvar såg ut under Kalla kriget med hur Sveriges totalförsvar byggs upp idag.
- Hur såg Sveriges ansökningsprocess ut? Vad spelade Finland och Turkiet för olika roller för Sveriges medlemsansökan?
- Hur påverkar Nato internationell säkerhet och Sveriges säkerhetspolitik?
- Hur ser hotbilden ut idag? (Cyberhot, krig, terrorism, klimatförändringar.)
- Vilka framtida utmaningar och möjligheter finns för Nato?

Varje grupp förbereder en presentation.

AVSLUTANDE DISKUSSION

- Vad är Nato:s viktigaste roll idag?
- Hur ser Nato:s framtid ut?
- Hur kan Sveriges medlemskap i Nato påverka alliansens egen framtid?
- Vilka andra internationella försvarssamarbeten har Sverige med länder och organisationer?

5. Sveriges väg till medlemskap

Sveriges beslut att gå med i Nato drevs främst av Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina, ökad säkerhetspolitisk osäkerhet, att Finland valde att ansöka om medlemskap samt behovet av försvarsgarantier. Den politiska opinionen förändrades snabbt, och Sveriges redan nära samarbete med Nato gjorde steget enklare att ta. Beslutet att ansöka om medlemskap var en historisk förändring av Sveriges säkerhetspolitik. Före 2022 var en majoritet av svenskarna emot Nato-medlemskap, men efter Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina förändrades opinionen snabbt. En bred politisk enighet uppstod mellan de flesta riksdagspartierna.

Viktiga steg på vägen till medlemskap:

- Kalla kriget – neutralitet: Sverige stod utanför men samarbetade med Nato.
- 2014: Rysslands illegala annektering av Krim gjorde att debatten om Nato-medlemskap ökade i Sverige.
- 2022: Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina. Sverige påbörjar en ansökningsprocess om medlemskap i Nato.
- 2024: Sverige blir officiellt medlem i Nato.

Beskriv vad Nato är och Sveriges väg till medlemskap utifrån följande punkter.

- Nato bildades 1949 under Kalla kriget som en militärallians mot Sovjetunionen.
- Artikel 5: En attack mot ett medlemsland ses som en attack mot alla.
- Kalla kriget: Nato och Warszawapakten stod mot varandra.
- Efter 1991: Nato breddade sitt uppdrag och började ta in fler länder från Östeuropa.
- Sverige och Finland såg att den europeiska säkerhetsordningen förändrades.
- Risken för ryska militära hot mot Östersjöområdet ökade.
- Ukraina var inte medlem i Nato och fick därför inte militärt stöd enligt Artikel 5, vilket tydliggjorde att länder utanför Nato kunde vara mer sårbara.

6. Sveriges neutralitet

För att förstå sin samtid kan det vara bra att känna till sin historia. Ett argument som lyfts fram för att inte gå med i Nato är Sveriges långa alliansfrihet som varade i över 200 år och som hållit Sverige utanför krig. Men, har Sverige verkligen varit så neutrala och alliansfria i sitt handlande?

Läs följande artikel om Sveriges alliansfrihet från Svenska Yle. Artikeln publicerades före Sveriges ansökningsprocess till Nato:

”Sveriges regering stolt över militär alliansfrihet i 200 år – kan den svenska linjen förändras av ett beslut i Helsingfors?”

Läs även följande artikel från SVT Nyheter:

”Största omsvängningen i Sveriges politiska historia”

DISKUTERA

- Vilka argument lyfts fram för att inte gå med i Nato?
- Vilka argument och orsaker lyfts fram för Sveriges medlemskap i Nato?

ARGUMENTERA

Skriv en argumenterande text om fördelar och nackdelar med Sveriges Nato-medlemskap. Använd följande begrepp i din text:

- Allians
- Solidaritet
- Frihet
- Neutralitet
- Samarbete
- Risker
- Försvar
- Kostnader
- Hot
- Fred

Desinformation, källkritik och MIK

Desinformation, källkritik och MIK

Uppskattad tidsåtgång

60 minuter genomgång av Desinformation, källkritik och MIK.

60 minuter per lektionsförslag.

MIK och totalförsvaret

Varje dag möts vi av information från olika källor. Men, vi kan inte alltid lita på det vi ser och hör. Medie- och informationskunnighet, MIK, handlar om förmågan att förstå, värdera och använda information på ett ansvarsfullt och kritiskt sätt. När vi är källkritiska börjar vi att värdera informationen istället för att enbart acceptera att den information vi möter är sann och riktig. I ett demokratiskt samhälle behöver vi både behärska källkritik och känna källtillit.

Totalförsvaret handlar om att försvara det demokratiska samhället. En samhällskris behöver inte vara ett fysiskt hot, som en naturkatastrof eller ett elavbrott. Kriser kan också smyga sig på långsammare. I en demokrati är det fria ordet och tillgång till information en grundpelare. I och med internet kan många engagera sig i den offentliga debatten, men ett demokratiskt samtal förutsätter att var och en respekterar sina meningsmotståndare och bidrar till en god ton i debatten. När falska nyheter, lögnar och hatfulla budskap sprids, försämrar det befolkningens möjligheter att göra väl underbyggda val. På lång sikt kan det hota våra rättigheter och vår demokrati.

För att totalförsvaret ska fungera effektivt måste befolkningen kunna tolka information på ett källkritiskt sätt, förstå hur informationspåverkan fungerar och lita på korrekt kommunikation. Totalförsvaret och MIK hör därför ihop på flera sätt, särskilt när det gäller att motverka desinformation, stärka samhällets motståndskraft och säkerställa att befolkningen har korrekt information i kris- och krigssituationer.

Medie- och informationskunnighet rustar människor med verktyg för att genomskåda manipulation så att de kan delta i samhällsdebatten, analysera information kritiskt och på så sätt motverka polarisering. Desinformation och propaganda kan användas som vapen i konflikter och påverka Sveriges försvarsförmåga. MIK är en avgörande del av Sveriges försvarsförmåga.

Källkritik som metod

Källkritik är en metod för att granska information från olika källor. Metoden hjälper eleverna att ta reda på om informationen går att lita på och om den är användbar för deras arbete.

Det kan vara lätt att dras med av starka känslor om det sprids information och nyheter, speciellt inom områden som är aktuella eller som man själv är engagerad inom. En stark fråga som många i Sverige bryr sig mycket om är barns rättigheter. Människor har en tendens att leta efter bekräftelse på det vi redan tror. Om du har en bestämd åsikt i en fråga och tar del av information som bekräftar den åsikt du har, köper du ofta den rakt av. Om du däremot får ta del av information som går emot din åsikt, är det lättare att avfärda denna, börja ifrågasätta och leta fel.

Källkritiska principer

När en nyhet eller information sprids passar det bra att använda de källkritiska principerna. Dessa handlar om äkthet, tidssamband, oberoende och opartiskhet.

1. **Äkthet** – kontrollera om källan är tillförlitlig.
2. **Tidssamband** – ta reda på när källan skapades. En samtida källa är generellt sett mer trovärdig än en källa som skapats långt efter en händelse. Till exempel så förändras vårt minne ju längre tiden går.
3. **Oberoende** – undersök om källan är beroende av andra källor, till exempel om den har blivit påverkad av rykten.
4. **Opartiskhet** – granska om källan är förvrängd på grund av personliga, ekonomiska eller politiska intressen.

Det passar även bra att använda denna checklista för källkritik:

- Vem ligger bakom informationen?
- Vem tjänar på att du sprider informationen?
- Förstärker informationen din åsikt?
- Hur gammal är informationen?
- Kan du få information från andra ställen?
- Verkar informationen osannolik eller orimlig?

Desinformation och informationskrigföring

Angripare kan försöka försvaga Sverige genom att sprida falsk information, propaganda och psykologiska operationer. Detta kallas för hybridkrigföring (hybrid = blandning/korsning).

Ett hybridhot är en blandning av militära och icke-militära medel. Det kan handla om påverkanskampanjer, olovlig underrättelse-

inhämtning, cyberangrepp, sabotageförsök eller politiska, ekonomiska och diplomatiska påtryckningsmedel. Ett hybridhot försöker utnyttja det svenska samhällets sårbarheter för att uppnå sina mål. Det kan handla om att sprida information om falska nyheter, om militärövningar eller riktad desinformation för att skapa panik i samhället. Att vara medie- och informationskunnig gör det möjligt att känna igen manipulation och förstå skillnaden mellan fakta och propaganda.

Vid kriser och krig är korrekt information avgörande. Ett hot kan vara spridning av falska rykten. Allmänheten behöver kunna identifiera pålitliga källor och förstå hur myndigheter kommunicerar i kris och krig.

Följande källor är pålitliga och delger information vid kris:

Sveriges Radio P4
(Sveriges beredskapskanal)

Krisinformation.se

DISKUTERA

- Vilka officiella källor finns vid kriser?
- Hur kan vi avgöra om information är sann eller falsk?

Informationspåverkan

Alla samhällen har olika typer av utmaningar. Det kan handla om korruption, ojämlikhet eller spänningar mellan olika grupper.

Informationspåverkan handlar om att påverka människors tankar, beteenden och beslut. Informationspåverkan kan komma från olika aktörer, bland annat när en främmande makt blandar sig i en inomstatlig angelägenhet. Informationspåverkan syftar till att påverka i frågor som gynnar den aktör som sprider den.

Främmande makt: stater med fientligt syfte, enskilda aktörer från exempelvis antidemokratiska eller extremistiska rörelser eller individer och grupper i civilsamhället som finansieras av främmande makt som önskar driva en viss fråga.

En främmande makt kan försöka påverka opinionen eller försöka öka splittringen mellan befolkningen i landet. Aktörens fientliga syfte riskerar att underminera medborgarnas förtroende för institutioner och bidra till politisk och social polarisering. En främmande makt kan exempelvis ha studerat vilka utmaningar ett samhälle har och riktar sedan in sig på en av de utmaningar som finns i ett område och försöker skapa ännu mer polarisering och klyftor.

Det psykologiska försvaret

Ett starkt psykologiskt försvar syftar till att stärka Sveriges motståndskraft. Alla medborgare behöver gemensamt upptäcka och stå emot otillbörlig informationspåverkan i samhället.

I januari 2022 inrättades Myndigheten för psykologiskt försvar, MPF. Det psykologiska försvaret är samhällets gemensamma förmåga att stå emot informationspåverkan, vilket är en stor faktor i konflikter och säkerhetspolitik.

Otillbörlig informationspåverkan är när främmande makt eller andra yttre hotaktörer på ett skadligt sätt försöker påverka, störa och styra det offentliga samtalet i Sverige. Medel för detta kan vara desinformation, vilseledning och propaganda. För att något ska kunna identifieras som otillbörlig informationspåverkan behöver informationen vara vilseledande, avsiktlig och störande.

Ett av medlen i informationspåverkan är desinformation vilket handlar om att försöka påverka eller lura någon medvetet samt att lämna falsk information som har vinklats åt ett visst håll.

Desinformation

Är falsk eller avsiktligt vilseledande information som sprids med ett visst syfte. Informationen kan vara delvis sann, men den information som stämmer är noga utvald för att fylla ett syfte. Annan information är bortplockad.

Missinformation

När någon oavsiktligt sprider felaktig eller falsk information.

Propaganda

Brukar avse politiska kampanjer där ett särskilt budskap eller en agenda ska föras fram. Syftet är att påverka, inte att upplysa eller informera.

Informationspåverkan är ett ökande säkerhetshot. Det kan förekomma på sociala medier, i tidningar, bilder eller i dataspel. Informationspåverkan kan genomföras via systematiska påverkanskampanjer. Syftet är att få människor att lita mindre på det öppna, demokratiska samhället, skapa rädsla och oro eller att påverka exempelvis politiska val. Med störande och avsiktlig information försöker avsändaren påverka människor att ändra beteende och ytterst påverka beslut.

Exempel på sårbarhet

Det digitala informationslandskapet är en plats där sårbarheten för informationspåverkan är stor. Sociala medier gör det möjligt för många att komma till tals, göra sina röster hörda och delta i demokratiska samtal. Samtidigt gör detta öppna digitala landskap att vem som helst kan komma till tals och vem som helst kan nå en stor publik. Det digitala informationslandskapet innebär flera sårbarheter, med skraddarsydda informationsflöden och mindre kvalitetsjournalistik. Det kan skapas falska konton och botnätverk.

I ett öppet samhälle finns mycket tillgänglig personlig information om individer. Personlig information kan användas för att förutsäga beteenden och åsikter. Information kan skraddarsys och riktas mot enskilda individer för att påverka beslutsfattande i en viss riktning.

Teknikutvecklingen inom AI, artificiell intelligens, ökar och kan användas till att skapa propaganda och påverkansmaterial. Ny teknik gör det möjligt att manipulera videor, detta kallas deepfake. En anledning till att det är lätt att bli lurad är för att budskapet kan paketeras på ett trovärdigt sätt. Den snabbhet som finns i nyhetsflödet gör att personer riskerar att inte stanna upp och fråga sig om det stämmer. Det finns en risk att AI-genererad information används till att bortförklara en sanning. "Liar's dividend" som kan översättas med lögnarens utdelning, handlar om att någon bortförklarar en handling genom att påstå att det som hänt är AI-genererat och falskt. Detta för att skylla på AI och för att på så sätt undkomma ansvar.

Desinformation utmanar stabila demokratier och påverkar länder över hela världen. Alla behöver försvara sig mot vilseledande information i form av bilder, texter och videor. Kunskapsspridning om informationspåverkan, det vill säga goda ämneskunskaper i kombination med kunskaper om vart någonstans du kan hitta bra information, är ett av de viktigaste verktygen för att bidra till ökad medvetenhet. Det kan uppstå stora problem när människor agerar utan att ha tänkt till eller har reflekterat innan de delar vilseledande information.

DISKUTERA

Hur kan vi bli medvetna MIK-utövare och skydda oss från informationspåverkan?

Exempel på informationspåverkan - LVU-kampanjen

LVU-kampanjen var en påverkans- och desinformationskampanj mot Sverige som började spridas utomlands under augusti 2021 och uppmärksammades som mest under januari-februari 2022.

LVU står för Lagen om Vård av Unga. Kortfattat spred kampanjen ett påstående om att den svenska Socialtjänsten kidnappar barn från muslimska föräldrar. Budskapet var att LVU-lagstiftningen använts på felaktiga grunder. En del av det narrativ, den berättelse, som spreds var att barn som omhändertagits utsatts för olika former av våld och att barn till och med kan säljas till pedofiler. Påståendena var inte sanna men kampanjen fick stor spridning.

LVU-kampanjen använde en polariserad fråga och utnyttjade befintliga sårbarheter för att förstärka polarisering. Syftet var att omkullkasta förtroendet för myndigheter, i det här fallet främst Socialtjänsten.

ENSKILD REFLEKTION

Tänker du på följande när du tar emot information:

- Är det fakta eller åsikter?
- Vad är syftet med informationen?
- Vem är avsändaren?
- Är det en trovärdig källa?
- Brukar du stanna upp och reflektera över trovärdigheten i en nyhet före du sprider denna?

LEKTIONSFÖRSLAG

1. Cyberangrepp mot Sverige

I denna uppgift ska eleverna få ökad förståelse för vikten av medie- och informationskunnighet samt hur olika aktörer i totalförsvaret samverkar.

Scenario

Sverige har blivit utsatt för ett cyberangrepp. Under en veckas tid har elen sporadiskt kommit och gått. Mobilnätet fungerar endast ibland och det är inte möjligt att använda bankkort eftersom betalningssystemen inte fungerar. Vatten- och matförsörjningen påverkas. Sjukvård, skola och brandkår har stora utmaningar att kunna genomföra sina respektive verksamheter. Hela samhället påverkas hårt.

Vad är ett cyberangrepp?

Ett cyberangrepp är ett försök att störa, skada eller få obehörig åtkomst till datorer, nätverk eller digitala system genom att utnyttja säkerhetsbrister eller sårbarheter. Angrepp kan ha olika mål, som att stjäla data, sabotera system eller sprida skadlig kod. Ett angrepp kan riktas både mot privatpersoner och organisationer.

Exempel på cyberangrepp:

- *Phishing*: Uppmaningar och e-postmeddelanden som försöker lura mottagaren att avslöja känslig information, exempelvis lösenord och kreditkortsuppgifter.
- *Distributed Denial of Service, DDoS-attacker*: Innebär att flera datorer överbelastar en tjänst och gör den oåtkomlig för användare.
- *Ransomware*: En skadlig kod som låser en användares data och uppgifter. För att återställa datan krävs den utsatte på en lösensumma.

DISKUTERA

- Hur kan man känna igen ett cyberangrepp? (Har du någon gång uppmanats att avslöja digital känslig information?)
- Hur påverkar ett cyberangrepp Sveriges totalförsvaret?
- Hur skulle det påverka dig om elnätet slogs ut en vecka?

Vem eller vilka i Sveriges totalförsvaret ska agera?

I totalförsvaret finns olika aktörer. Det militära försvaret (Försvarsmakten) och det civila försvaret (myndigheter, regioner, företag, civilsamhälle, enskilda individer).

Klassen delas in i sju grupper som tillhör olika aktörer i totalförsvaret:

- Försvarsmakten
- Myndigheten för civilt försvar
- En matvarukedja
- En kommun
- Polis och säkerhetspolis
- En familj med två vuxna och tre barn som är 5, 13 och 17 år gamla.
- Civilsamhällesorganisationer (exempelvis frivilliga försvarsorganisationer och andra föreningar)

Utgå från den roll gruppen har blivit tilldelad, exempelvis en kommun.

- Vilka områden ansvarar ni för?
- Vilka andra aktörer måste ni samverka med?

Förbered en presentation där ni beskriver er roll och ert ansvar i totalförsvaret.

2. Källkritisk analys av påverkanskampanjer

Informationspåverkan kan användas som vapen i moderna konflikter. Här nedan ser du några påståenden eller nyhetsrubriker. Många påståenden och myter handlar om missförstånd eller felaktig information som har spridits, ofta genom medier eller på sociala plattformar. Det kan finnas en viss grad av sanning i påståendet, men sedan har informationen vinklats åt något håll.

Undersök

Ta reda på var informationen kommer ifrån. Utgå från följande frågor:

- Vad påstås i informationen?
- Vilka kan ha spridit den?
- Hur kan det påverka samhället?
- Hur kan du se om informationen är sann eller falsk?

Påstående	Sant / Falskt	Kommentar
1. Sverige byter namn på julen och kallar det Vinterfirande för att inte uppröra personer som inte firar jul.	FALSKT	Ursprunget till påståendet är en rubrik i Sydsvenskan 2018 som fick internationell spridning.
2. Nato övade storskalig patientflytt under kris i Sverige.	SANT	Övningen genomfördes i september 2024 och målet var att öva Sveriges förmåga som värdland vid en storskalig evakuering av skadade. Sverige kan under en konflikt bli en central del i hanteringen av skadade patienter från flera länder.
3. Sverige har infört censur av medier och förbud mot kritik av regeringen.	FALSKT	Sverige har en stark tradition av yttrandefrihet och pressfrihet. Det finns inga lagar eller åtgärder som förbjuder kritik mot regeringen.
4. EU har förbjudit snus i hela Europa, och Sverige kommer tvingas att följa detta förbud.	FALSKT	EU har inte förbjudit snus i Sverige. Det finns dock ett EU-förbud mot försäljning av snus i de flesta EU-länder, men Sverige har fått ett undantag genom en särskild klausul i sitt medlemskap. Detta innebär att snus får säljas i Sverige, men inte i andra EU-länder. Myten om att snus är helt förbjudet i EU är därför felaktig.

Grupparbete

Dela in klassen i mindre grupper. Varje grupp får i uppdrag att ta fram en falsk och en sann nyhet. Presentera de båda nyheterna på ett så trovärdigt sätt som möjligt och låt klasskompisarna gissa och undersöka om nyheten är sann eller falsk.

3. Källkritiska metoder – granska nyheter

Samla in tidningar under en vecka, både lokal- och rikstidningar. Ta ut några olika händelser som beskrivs i flera medier. Dela in eleverna i grupper och ge dem varsin händelse att följa under några dagar. Läs tidningar, sök på internet, lyssna på radio och titta på tv. När eleverna följer en nyhet funderar de över:

- Vem ligger bakom informationen? Kan de hitta den ursprungliga källan?
- Varför finns informationen? Fundera på hur budskapet vill förändra ditt tänkande och agerande.
- Vad är det för information du använder och vem tjänar på att du sprider den?
- Hur gammal är informationen? Är den fortfarande relevant?
- Hur fick du tag på informationen? Kommer den från en källa som är pålitlig och som tidigare har levererat bekräftad information?
- Kontrollera om du kan hitta informationen i andra källor. Information från endast en källa måste behandlas med stor försiktighet. Verkar informationen vara "för bra för att vara sann" så är den oftast det.
- Sök efter information som inte bekräftar din nuvarande ståndpunkt för att undvika att du endast letar efter information som förstärker din nuvarande åsikt.

Eleverna presenterar sina resultat för varandra.

Reflektera över hur källkritiska de var när de samlade in fakta om händelsen:

- Hur kan de veta om källan är trovärdig?
- Hittade de information från olika källor? Be eleverna dela med sig av sina reflektioner.

Avsluta med diskussion i helgrupp där ni lyfter fram argument för varför källkritik är viktigt i ett demokratiskt samhälle och hur det öppna samhällets styrka också kan vara dess svaghet.

Förslag på fördjupningar

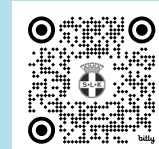
Undersök spridning av desinformation med koppling till:

- Covid-19
- Nato
- LVU-kampanjen
- EU-medlemskapet
- Politiska val

Agera som faktagranskare, använd digitala verktyg för att identifiera manipulerade bilder.

TIPS!

På *Internetstiftelsen* finns snabba kurser i källkritik och säkerhet på nätet.

Internetstiftelsen

På *Nyhetsvärderarens självtest* kan du testa din egen källkritiska förmåga för att se hur vass du är på att upptäcka falska nyheter, och få tips om hur du kan bli ännu bättre.

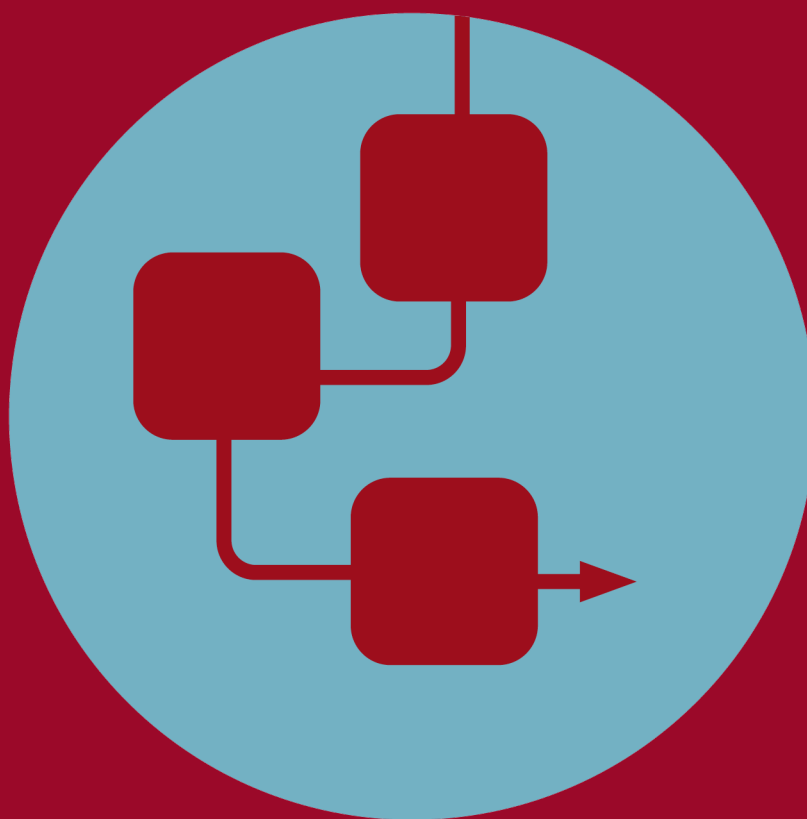
Nyhetsvärderarens självtest

I mediemyndighetens digitala utbildning *mediemedveten.se* får du hjälp att reflektera över din medieanvändning och varför medie- och informationskunnighet är avgörande för både en hälsosam medievardag och samhällets motståndskraft.

Mediemedveten.se

Metoder för demokrati

PRESENTATION METODBANKEN

Metoder för demokrati

Introduktion

Undervisning om värdegrund, demokrati och kontroversiella frågor ingår i skolans läroplan, vilket ger ett tydligt mandat för undervisning om dessa frågor. Läroplanerna för grund- och gymnasieskolan, del 1 och 2, kan fungera som viktiga stöd för hur frågorna ska hanteras. För det första genom att skapa ett klimat som bygger på en gemensam värdegrund: ett klimat där spänningsfält inte ses som något farligt, utan som en naturlig del av tillvaron i en demokrati. Olika åsikter behöver beaktas, mångfalds- och identitetsfrågor hanteras på ett lyhört sätt och där diskussion, inte hot och våld, används för att lösa konflikter. För det andra genom att ge eleverna möjlighet att utveckla och använda den samarbetsförmåga och det kritiska tänkande som krävs för att på ett konstruktivt sätt hantera spänningsfält. Det kan exempelvis röra sig om att lyssna, uttrycka en åsikt, argumentera, känna igen stereotyper, bedöma tillförlitligheten i källor och argument och söka efter alternativa tolkningar och perspektiv.

Innehåll

I detta avsnitt presenteras metoder som syftar till ett aktivt genomförande av demokrati.

- Samtal som metod och arbetssätt
 - Regler för samtal och tips för att lyssna
 - Analyscheman som stöd för att belysa en fråga ur olika perspektiv
 - Värderingsövningar
 - Brainstorming
 - Rollspel
-

Bakgrund

I skolan ska elever utveckla demokratiska förmågor som till exempel kommunikativ förmåga och kritiskt tänkande för att förberedas för ett liv som demokratiska samhällsmedborgare. Dessa förmågor utvecklas genom att kommunicera och delta aktivt i reflekterande samtal.

Metod 1

Samtal som metod och arbetssätt

Samtal som arbetssätt har en central roll i undervisning och i arbetet med värdegrunden. Samtal spelar även en viktig roll i skolans demokratiska uppdrag.

Skolverket menar att:

”Samtal i olika former kan utveckla både demokratisk kompetens och tänkande kring olika ämnen och frågor. Det förhållningssätt som är en förutsättning för att värdegrunden ska genomsyra hela verksamheten synliggörs i olika former av samtal.”

Tillsammans med undervisning i olika ämnen syftar de demokratiska samtalsformerna till att utveckla elevernas förmåga

- till kritiskt tänkande,
- att undersöka abstrakta idéer och värderingar,
- att lyssna på andra och uttrycka egna tankar.

Deliberativ värderingsmall för samtal

I Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, MUCF, manual *Prata demokrati – en manual för skolledare på yrkesgymnasieum*, sid 36 finns en värderingsmall för att genomföra deliberativa samtal. Mallen består av rutor där deltagarna fyller i om samtalet uppfyller kriterier och förutsättningar om samtalets form och innehåll. Kriterierna går från ”stämmer helt” till ”stämmer inte alls”. De områden som undersöks i samtalet är vilka förutsättningar som råder för samtalet, hur genomförandet går till och resultat.

Boken *Förskolans och skolans värdegrund* (Skolverket) kan lånas på bibliotek.

Arbeta med förskolans och skolans värdegrund. (Skolverket)

Prata demokrati - en manual för skolledare på yrkesgymnasieum (MUCF)

Metod 2

Regler för samtal

För att skapa ett bra samtalsklimat är det viktigt att gruppen gemensamt kommer överens om hur de ska agera tillsammans, det vill säga, vara överens om vilka förhållningsregler de vill ha. När det finns gemensamma regler kan deltagarna påminna varandra om dessa.

Förslag på regler:

- Alla får tala till punkt
- Alla ges möjlighet till lika stort utrymme
- Alla ska lyssna och delta
- Vi får aldrig kränka eller förolämpa varandra
- Det är okej att känslor kommer fram
- Vi väljer själva vad och hur mycket vi vill dela med andra
- Ingenting som sägs och framförs under övningarna får användas emot personen i andra sammanhang
- Vi kan kritisera idéer eller åsikter - inte människor
- Vi respekterar att vi har olika åsikter
- Alla frågor är bra frågor

Tips för den som lyssnar!

- Fokusera på den som pratar. Lämna dina egna värderingar och åsikter åt sidan
- Försök förstå, uppmuntra personen som talar att utveckla sitt resonemang, ställ frågor som - hur menar du då?
- Bekräfta och visa att du lyssnar, detta kan göras genom att nicka instämmande
- Ställ öppna frågor, undvik ja- och nej-frågor. Hur, vad, varför, på vilket sätt, är bra frågeord
- Sammanfatta. Återberätta vad du har förstått av det du hört och fråga om du uppfattat rätt
- Kroppsspråk. Visa med ögon, ansikte, hela kroppen att du lyssnar
- Ta inte över, kom inte med kritik, råd eller egna lösningar utan att ha blivit tillfrågad

Jämställt hela tiden -
metoder och övningar för
jämställdhetsintegrering.
(Länsstyrelsen i Dalarnas län)

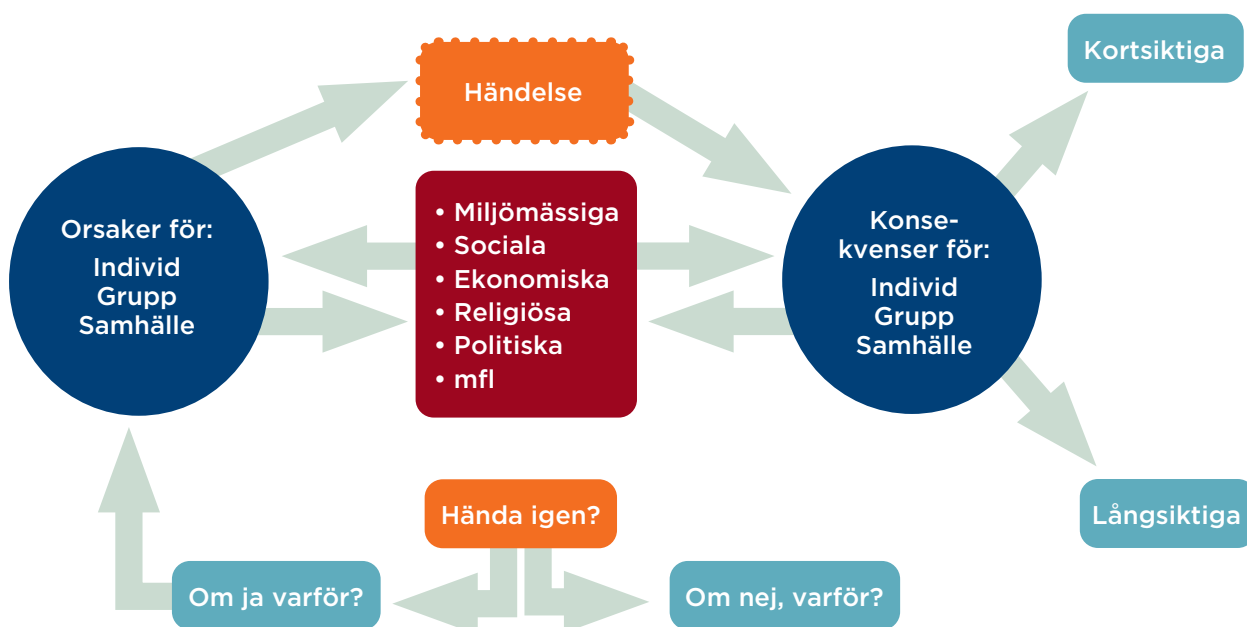
Metod 3

Analysscheman som stöd för att belysa en fråga ur olika perspektiv

Analysmodell är ett hjälpmedel för att strukturera tankar och samla argument vid besvarandet av en analyserande fråga.

Exempelvis kan orsaker till och konsekvenser av en händelse analyseras med hjälp av en analysmodell. Börja med att identifiera händelsen/fenomenet, exempelvis "demokrati i Sverige 100 år". Titta sedan på vilka orsaker

som har lett till att Sverige blev en demokrati och sedan vilka konsekvenser detta har gett. För att vidga perspektiven ytterligare går det att undersöka konsekvenser för individ, grupp och för hela samhället och vilka konsekvenser som var direkta och vilka som är mer långsiktiga. Ytterligare dimensioner att föra till resonemanget är att studera frågan ur ett socialt, ekonomiskt och politiskt perspektiv.

Analysmodell (från *Ett hållbart samhälle* Lärarnas Agenda 2030, C. Granath, P. Sharma 2021)

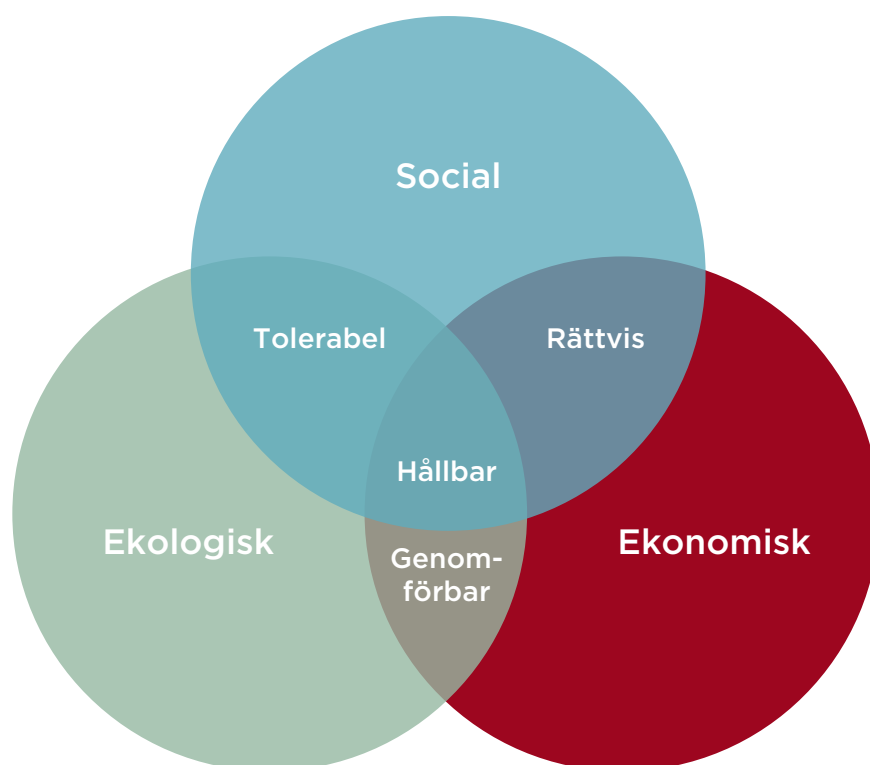
Fortsätter på nästa sida.

Metod 3, fortsättning från föregående sida

Venndiagrammet

Ett annat exempel på en modell och illustration som används för att jämföra och se likheter och skillnader är ett venndiagram. Det som är lika inom en fråga skrivs in i de delar av diagrammen som överlappar varandra och det som är unikt och enskilt

skrivs i de delar som endast representerar den enskilda frågan. Venndiagrammet nedan visar exempel på vad som krävs för ett hållbart samhälle inom ramen för social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet. Analysmodell och ett venndiagram kan se ut enligt bilden nedan.

Exempel på venndiagram.

Metod 4

Värderingsövningar

Värderingsövningar kan vara ett bra sätt att föra inledande samtal kring demokrati och politik. De som deltar får möjlighet att tänka efter, träna sig i att lyssna på andra och uttrycka sina åsikter. Det är också ett sätt att träna sig i att motivera sina ståndpunkter och öva på att respektera andras.

Förslag på grundregler för värderingsövningar

- Deltagarna fattar själva beslut om sina ställningstaganden. De är själva ansvariga för sin egen åsikt.
- Respektera varandras åsikter. Det innebär bland annat att inte verbalt hoppa på någon annan för vad den tycker. Lyssna istället in vad personen säger och försök att formulera dina egna tankar.
- Avfärda inte andras åsikter som fel utan lyssna, diskutera och försök förstå andra perspektiv som de andra deltagarna eventuellt har.
- Fråga om du inte förstår vad en annan person menar.
- Det är alltid okej att ändra sig även under diskussionens gång. Att formulera sina egna tankar och spegla sig i hur andra resonerar bidrar till nya tankar.
- Syftet med diskussionen är inte att övertyga de andra deltagarna om vad som är rätt åsikt, utan att öva på att ta ställning och reflektera kring ett tema och sin egen åsikt.
- Det finns inga rätta svar.
- Värderingsövningar är inte ett sätt att genom diskussion tömma ut ett ämne, allt kommer inte att hinna sägas, men kan följas upp senare.

Metod 5

Brainstorming

Brainstorming är en kreativ metod som syftar till att lösa problem eller hitta på nya idéer. Det finns ett antal varianter av brainstorming, en grundregel är att tanken ska få löpa fritt utan att bli avbruten.

Olika typer av brainstorming

1 STOP AND GO

Idéer genereras 3-5 minuter. Sedan följer 3-5 minuters tystnad då eleverna tänker. Diskutera sedan idéerna i helgrupp.

2 TURORDNING

Läraren, eller en utvald elev, låter en deltagare i taget i turordning berätta om sin idé. Läraren/den utvalda eleven skriver ner vad som sägs. Om någon inte kommer på en idé kan den personen säga pass, det är okej att enbart lyssna in andras idéer.

3 BRAINWRITING

Dela ut post-it-lappar till alla deltagare. Börja övningen med att en deltagare skriver en idé på sin post-it-lapp. Idén skickas sedan vidare till nästa person. Nästa på tur kan till exempel utveckla idén, eller så kan idén fungera som en trigger till den personens idé.

4 TVÄRTOM-METODEN

Vänd på frågeställningen och diskutera frågeställningar som tvingar hjärnan att tänka utanför ramarna.

- Hur kan Sverige bli så odemokratiskt som möjligt?
- Hur kan jag få ett samtal/en diskussion att bli så dålig som möjligt?

5 MINDMAPPING

Gör en karta över idéer! Övningen kan genomföras individuellt eller i grupp och handlar om att skriva ner tankar och idéer i ett flöde. Typiskt för mindmapping är att sätta den centrala idén i mitten för att sedan låta idéer stråla ut i olika riktningar. Kartan kan vara av symbolen en sol med solstrålar eller ett träd med stam, grenar och blad. Anteckningarna i kartan kan vara ord, symboler, färger, bilder och skisser som sedan sammankopplas med linjer och pilar.

6 PLUPPNING

Metoden pluppning fungerar bra när en grupp behöver prioritera frågor.

Exempel 1

Varje deltagare får tio pluppar, vilka kan utgöras av klisterlappar, häftstift eller en penna som de kan pluppa/sätta en prick med.

Övningen går ut på att deltagarna har olika frågor att ta ställning till eller rösta om. På den fråga eller det ämne som deltagaren anser vara viktigast placeras fyra pluppar. På den näst viktigaste frågan placeras tre pluppar, den efterföljande i ordningen två och slutligen placeras en plupp på en fråga. När alla deltagare placerat ut sina pluppar kan gruppen se sin gemensamma prioriteringslista.

Exempel 2

Alla elever får tre klisterpluppar, magneter eller en whiteboardpena att "pluppa" med. De sätter plupparna vid den fråga som de vill fortsätta arbeta med. De tre plupparna får de disponera som de vill, antingen sätta alla pluppar på ett ställe eller sprida ut dem på tre. De aktiviteter som får flest pluppar är de som eleverna väljer att arbeta vidare med.

FÖRDJUPNING Tips!

För att underlätta brainstorming kan det vara bra att ha regler. Förslagsvis kan reglerna utarbetas tillsammans med eleverna.

- Idéer får inte kritiseras.
- Spontanitet uppmuntras. Utgångspunkten är att alla idéer är bra idéer. En idé som inte verkar bra kan utvecklas till en lysande idé.
- Kvantiteten av idéer är viktig, då det ofta genererar kvalitet.
- Alla deltagare utvecklar och förbättrar varandras idéer. Det är ingen tävling utan ett samarbete med gemensamt mål.
- Undvik diskussioner. I diskussioner händer det lätt att alla försvarar det de tror på och ingen kommer med något nytt.
- Utvärdera inte. Se till att ingen kritiserar en idé eller startar en lång diskussion om varför den inte går att genomföra. Varje idé bör skrivas ner!
- Sätt inga gränser. Ju vildare idé, desto bättre.

- Stressa inte en brainstorm, utan ge tid till att fundera en stund tyst för sig själv också. Ofta behöver deltagarna få ur sig alla sina "vanliga" tankar, innan de riktigt bra och kreativa idéerna kommer.

Efter en "brainstorm" kan det vara aktuellt att sortera upp alla förslag i olika kategorier enligt PMI-metoden. PMI står för Plus, Minus och Intressant. Plus är bra saker, Minus är dåliga saker och Intressant innebär "hör kanske inte riktigt hit men är värt att tänka på", eller har kanske varken plus eller minus.

Fler tips på metoder hittar du på helasverige.se

Metod 6

Fyra hörn

Värderingsövningen fyra hörn syftar till att snabbt ta ställning till olika ståndpunkter, reflektera kring egna och andras åsikter och värderingar. Deltagarna får möjlighet att byta ståndpunkt under övningen.

Markera fyra hörn i ett klassrum. Läraren ställer sig i mitten av rummet och samlar eleverna runt sig. Ställ olika frågor, till exempel med koppling till demokrati. Till varje

fråga får eleverna fyra svarsalternativ. Varje elev får bara välja ett av alternativen och visar vilket svar de valt genom att gå och ställa sig i det hörn som motsvarar deras val. Läraren pekar ut vilket hörn som representerar svarsalternativet för a, b, c eller d. Ett av alternativen ska alltid vara öppet för ett eget alternativ. Elevernas olika svar öppnar upp för diskussion och samtal.

Metod 7

Oavslutade meningar...

Oavslutade meningar ger eleven stöd i att börja reflektera över olika ämnen. Ge eleven början på en mening kopplat till det ämnen som lektionen handlar om eller kopplat till reflektion efter en lektion som exit ticket.

Förslag på oavslutade meningar

- En bra sak med barnkonventionen är...
- Demokrati betyder...
- För att bli mer jämställda på vår skola måste vi...
- Tre saker som jag lärde mig på dagens lektion var...
- Jag vill lära mig mer om...

Metod 8

Uppdragskort

Välj ut en aktuell fråga som eleverna ska diskutera. Till exempel skolgården, klassresan, eller mer ämnesspecifika frågor som rör hållbarhet, idrott eller samtal kring litteratur.

Dela ut lappar till eleverna. På de flesta lapparna står det ingenting. På några av lapparna står det uppdrag som eleverna måste rätta sig efter. Eleverna får inte visa sina lappar för varandra.

Förslag på uppdrag:

- Se till att alla kommer till tals
- Sammanfatta vad som sagts vid jämna mellanrum

- Så fort någon kommer från ämnet, säg till på ett trevligt sätt
- Anteckna vad ni kommer fram till
- Peppa de andra och lyft fram allt bra som de säger och gör
- Tidtagare, se till så att samtalet hålls inom den aktuella tidsramen

I ett undervisningsexempel där denna metod används kan eleverna diskutera om uppdragen hade någon effekt. Om samtalen blev bättre eller sämre med uppdragen och om för- och nackdelar med att det finns bestämda roller i olika övningar eller vid möten.

Metod 9

Heta stolen

Ställ stolar i en ring. Se till att det finns en stol mer än antalet deltagare. Även om det bara är en person som instämmer så kan den byta plats. Eleverna sätter sig på stolarna i ringen.

Läraren läser upp ett påstående, de elever som håller med i påståendet sitter kvar. De elever som inte håller med reser sig upp och byter plats, om man är osäker så sitter man kvar med armarna i kors. Förklara innan du börjar att du som lärare kommer att sitta i ringen, men på samma stol hela tiden utan att ta ställning. Genom att be eleverna dela med sig om varför de valde att sitta kvar

eller byta plats efter varje påstående öppnas möjligheten till dialog och diskussion. Ett förslag är att börja med lite mindre laddade frågor för att få gruppen att bli bekväm med övningen.

Exempel på frågor:

- Katter är bättre än hundar
- Glass är godare än chips
- Man kan alltid ta ansvar för sina handlingar.
- Det är viktigt att alltid säga vad man tycker.
- Sverige är ett jämställt land
- Det är viktigt att rösta

Metod 10

Debatt

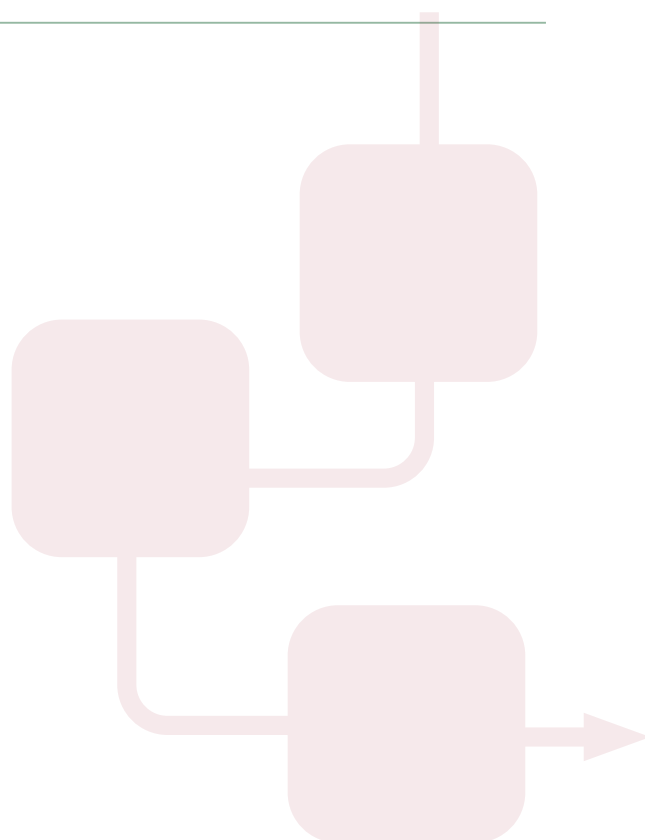
Dela in klassen i tre olika grupper. Två av grupperna ska möta varandra i debatt och en grupp ska vara åhörare och lyssna efter retoriska grepp, nyanser och värdeladdning i olika ord.

Exempel på debattfrågor:

- Ska skolan enbart servera vegetarisk mat?
- Ska vi ha kameraövervakning i skolan?

En grupp är för och en grupp är emot. Titta på frågan ur olika perspektiv. (Individ, samhälle, nationellt, globalt etc.)

Se till så att det finns tid och möjlighet för åhörare att ställa frågor till deltagarna i debatten.

Metod 11

Memory

Utifrån det arbetsområde som eleverna läser i undervisningen, till exempel Sveriges styre, kan eleverna skriva ner begrepp som är viktiga.

Ett tips är att starta med en film och att eleverna under filmens gång tar ut viktiga begrepp. Dela sedan in eleverna i mindre grupper. I grupperna ska de nu hjälpa varandra att ta reda på begreppens innebörd.

Skriv begreppet på en lapp och beskrivningen av begreppen på en annan lapp. Blanda alla lappar och låt eleverna spela Memory. De ska alltså para ihop rätt begrepp med rätt beskrivning.

Metod 12

Med andra ord

Övningen påminner om Memory, men här gäller det att tävla i par och förklara vad olika begrepp betyder, utan att avslöja själva begreppet, för att vinna poäng.

Ni har ett antal lappar med olika begrepp som är viktiga för det arbetsområde ni just nu arbetar med i undervisningen.

Förslag på begrepp:

- Riksdag
- Regering
- Proposition
- Motion
- Utskott
- Partigrupp
- Votering
- Riksdagsledamöter
- Lag

Den ena personen i paret tar en lapp och försöker förklara begreppet med andra ord för sin medspelare som ska gissa vad som står på lappen.

Paret har 1 minut på sig att klara så många lappar som möjligt, sedan går turen över till det andra paret. Det par som tagit flest lappar när samtliga lappar är slut, har vunnit.

Metod 13

Talarrunda

- metod för alla att komma till tals

Metoden innebär att gå laget runt och låta alla komma till tals. Detta är ett bra sätt att låta dem som inte vanligtvis tar mycket plats, att uttala sig.

Tips!

Använd en så kallad "talarpinne" eller "talarsten" vilket, precis som det låter, kan vara en pinne eller sten som markerar vem som har ordet. Innehavaren av pinnen/stenen får inte avbrytas. Talarpinnen/stenen skickas vidare till nästa person på tur.

För att begränsa talarrundan kan alla få max en minuts talartid. Bra om någon i gruppen har koll på tiden! Ett annat sätt att begränsa tiden är att bestämma vilken eller vilka frågor som ska besvaras.

- Vad innebär demokrati för mig?
- Vad vill jag prata mer om nästa gång?

Bromsa den som överträder tiden, en viktig funktion med talarrundor är att alla ska få komma till tals på samma premisser.

Metod 14

Termometern

Till termometern används frågor med två svarsalternativ som står i motsats till varandra. Markera en linje på golvet. Eleverna ska, under övningen, ha möjlighet att ställa sig längs med linjen för att på så sätt gradera sitt svar.

- Möblera om så att det går att röra sig fritt i rummet. Lägg ut ett band eller liknande på golvet, i mitten av bandet märks siffran noll ut. De olika sidorna av bandet representerar plus och minus, som en termometer. Eleverna kan ställa sig längre ifrån eller närmare mitten för att gradera sitt svar.
- Före övningen startar är det viktigt att förklara att lärarens roll är att hålla sig neutral och inte lägga in egna värderingar i övningen.
- Läraren läser upp ett påstående och förklarar hur skalans ytterligheter graderas. Fråga några elever efter varje påstående om varför de valde som de gjorde. Förklara att de inte behöver svara om de inte vill. Uppmuntra eleverna att diskutera sina val.

Obs!

Alla måste känna sig trygga i övningen och därför är det viktigt att markera direkt om någon olämplig eller taskig kommentar yttras. Före denna övning är det bra att ha gått igenom regler för värderingsövningar och samtal, se metod 2 och 4.

Fortsätt att läsa upp påståenden. Lämna utrymme för reflektion och diskussion efter varje fråga.

Förslag på påståenden

Kan unga påverka politikerna?	Absolut	Inte alls
Politik är viktigt	... oviktigt
Mänskliga rättigheter är viktigt	...oviktigt

Metod 15

Sluta – börja – fortsätt

Denna metod innebär att eleverna utvärderar och tycker till om arbetssätt och metoder i undervisningen. Dessutom är det ett konkret sätt att arbeta med elevinflytande på.

Metoden kan användas när ett arbetsområde ska planeras eller när ett område ska utvärderas, för att se bra saker som gruppen gör och vill fortsätta med, eller det som gruppen tycker är dåligt och vill sluta med.

Ta fram tre papper, med följande rubriker:

<p style="text-align: center; font-weight: bold; font-size: 1.2em;">Sluta</p> <p style="text-align: center;">Vad ska vi sluta med?</p> <p style="text-align: center;">Vad vill vi ta bort?</p> <p style="text-align: center;">Vad är vi inte nöjda med?</p>	<p style="text-align: center; font-weight: bold; font-size: 1.2em;">Börja</p> <p style="text-align: center;">Vad kan vi börja med?</p> <p style="text-align: center;">Har vi en idé vi vill genomföra?</p>	<p style="text-align: center; font-weight: bold; font-size: 1.2em;">Fortsätta</p> <p style="text-align: center;">Det här gör vi bra och vill fortsätta med.</p>
---	--	---

- Låt varje elev tänka själv i några minuter. Var och en skriver sedan ner vad de tycker på post-it-lappar och sätter upp detta under respektive rubrik på bladen.
- Diskutera sedan i mindre grupper och rösta fram de förslag som gruppen vill genomföra.

Skolmaterialet *Totalförsvarskunskap* är framtaget av **Charlotta Turegård Granath**. Charlotta är förstelärare i demokrati- och värdegrundsfrågor samt lärare på Stiftelsen Viktor Rydbergs gymnasium och på lärarutbildningen vid Södertörns högskola. Hon är skolambassadör för EU, Demokratimentor, medlem i Svenska Lottakåren och författare till böcker och undervisningsmaterial om demokrati, mänskliga rättigheter, hållbar utveckling och digital kompetens.

Charlotta har under flertalet år byggt upp elevrådsverksamhet inom grund- och gymnasieskolor och har lett flera regeringsuppdrag via Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor, MUCF, om EU, demokrati och skolval. Charlottas drivkraft ligger i att få vara med och bidra till ett samhälle där barn och unga ges förutsättningar och får möjlighet att delta på lika villkor. Genom läraryrket och författarskapet har hon möjlighet att påverka och får driva utveckling med elever och studenter varje dag. Med kreativa arbetssätt och metoder, nära samarbeten med såväl näringsliv och föreningar som med överlevande från Förintelsen och politiker har hon en tydlig verklighetsanknytning. Charlotta har prisats flerfaldigt, bland annat med Region

Stockholms pris för arbete mot främlingsfientlighet och rasism, Sveriges största pris i skolutvecklingsfrågor Helgepriset, vinnare av Lärargalan, Eldsjälspriset av Kung Carl XVI Gustaf, Årets historielärare, Hédi Frieds lärarpris och pedagogpriset Det gyllene äpplet. För Svenska Lottakåren har Charlotta lett utbildningar i demokrati, tagit fram undervisningsmaterial och studiecirkelmaterial om demokratisk beredskap och ledarskap.

Svenska Lottakåren är en ideell, allmännyttig och partipolitiskt obunden frivillig försvarsorganisation som ger kvinnor konkreta möjligheter att engagera sig i frågor som rör din och samhällets säkerhet, både nationellt och internationellt.

Sedan 1924 har Svenska Lottakåren stått för folkförankring och uppslutning kring hur vi tillsammans skapar ett säkrare samhälle. Ytterst är vi budbärare av varför frågor som fred, demokrati och mänskliga rättigheter är värda att försvara.

Läs mer om oss på svenskalottakaren.se

Ytterligare material till stöd för skolans demokratiuppdrag

DEMOKRATISK BEREDSKAP

Skolmaterialet syftar till att väcka intresse, skapa engagemang för arbete med demokrati och mänskliga rättigheter samt förbereda elever för ett aktivt medborgarskap. En utgångspunkt i materialet är att alla står upp för och försvarar demokratin och att vi - du, jag och alla runt omkring oss - behöver träna demokrati.

Du kan ladda ned materialet med hjälp av QR-koden nedan.

STÄRK DITT LEDARSKAP - FÖR LÄRARE

Inspirerande utbildningsmaterial för samtal och reflektion om ledarskap. Materialet passar bra att använda för enskilt bruk, eller som underlag för diskussion och reflektion i olika arbetsgrupper.

Du kan ladda ned materialet med hjälp av QR-koden nedan.

Samtliga material är framtagna av Charlotta Turegård Granath.

Charlotta är en flerfaldigt prisbelönt förstelärare i demokrati- och värdegrundsfrågor, lärare på Stiftelsen Viktor Rydbergs gymnasium och på lärarutbildningen vid Södertörns högskola. Hon är skolambassadör för EU, Demokratimentor, medlem i Svenska Lottakåren och författare till böcker och undervisningsmaterial om demokrati, mänskliga rättigheter, hållbar utveckling och digital kompetens.

Scanna med kameran i din mobil för att komma till utbildningsmaterialet.